Texnik terminologiyani xorijiy til fanlari bilan integratsiyalash jarayonining tahliliy tuzilmasi

Bazarova Umida Mamurjanovna,
umidamamurjanovna@gmail.com
O‘zbek va chet tillari kafedrasi dotsenti
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti

Annotatsiya. *Ushbu ilmiy maqolada xorijiy tilning ilmiy- texnik terminologiyasi bilan integratsiyalash jarayonini tizimli tahlil qilish va texnikaga oid terminlarning o‘rni, hamda ixtisoslashtirilgan fanlarning izohli lug‘atlari orqali o‘qitish texnologiyasini takomillashtirish ochib berilgan. Maqolada texnikaga oid terminlar orqali o‘qitishning ijobiy va salbiy tomonlari, talabalarning bilim va ko‘nikmalarini takomillashtirishdagi terminlarning ahamiyati ta’kidlangan. Xorijiy tillar bilan texnik terminlarning integratsiyalashgan metodlar orqali o‘qitish texnologiyasidan foydalanish zarurligini turli misollar bilan tushuntiradi. Dars jarayonida talabalarning texnik ixtisosligiga oid terminlar bilan ishlash ko‘nikmalarini oshirishda kommunikativ usullardan foydalanish, talaba texnik mutaxassisligiga oid matnlar bilan ishlashning amaliy jihati, hamda maxsus sohaviy matnlar bilan ishlashning mantiqiy zanjiri, tuzilmaviy xaritasi va xulosasini keltirib chiqarish kerak. Matnda keltirilgan texnik terminlarning izohidan foydalanish-talabalarga xorijiy tilni kasbiy fan bilan yakdil o‘rganishning afzalliklarini takomillashtirish va optimallashtirish imkonini beradi.*

Kalit so‘zlar: *izohli lug‘at platformasi; ixtisoslashgan fanlar; chet tilini o‘rganish; maxsus matnlar; shartlar; usullari va texnologiyalari.*

Аналитическая структура процесса интеграции технической терминологии с иностранными языковыми дисциплинами

Базарова Умида Мамуржановна,
umidamamurjanovna@gmail.com
Доцент кафедры Узбекского и иностранных языков
Навоийский государственный горно-технологический университет

Аннотация. *В данной научной статье раскрывается системный анализ процесса интеграции с научно-технической терминологией иностранного языка и роль технических терминов, а также совершенствование технологии обучения посредством толковых словарей специализированных дисциплин. В статье подчеркиваются положительные и отрицательные стороны обучения с помощью технических терминов, значение терминов в совершенствовании знаний и навыков студентов. На различных примерах объясняется необходимость использования технологии обучения иностранным языкам с помощью интегрированных методов технических терминов. Использование коммуникативных методов в повышении навыков работы с терминами, относящимися к технической специальности студентов в процессе обучения, практический аспект работы с текстами, относящимися к технической специальности студента, а также логическая цепочка, структурная карта и вывод работы со специальными отраслевыми текстами. Использование толкования технических терминов, приведенных в тексте, позволяет студентам совершенствовать и оптимизировать преимущества изучения иностранного языка в гармонии с профессиональной наукой.*

Ключевые слова: *платформа толкового словаря; профильные предметы; изучение иностранного языка; специальные тексты; условия; методы и технологии.*

Analytical structure of the process of integration of technical terminology with foreign language sciences

Bazarova Umida Mamurjanovna,
umidamamurjanovna@gmail.com
Associate professor of the Department of Uzbek and foreign languages
Navoi State University of mining and technology

Annotation. *This scientific article presents a systematic analysis of the process of integration with scientific and technical terminology of a foreign language and the role of technical terms, as well as the improvement of teaching technology through explanatory dictionaries of specialized disciplines. The article highlights the positive and negative aspects of teaching using technical terms, and the importance of terms in improving students' knowledge and skills. Various examples explain the necessity of using foreign language teaching technology with integrated methods of technical terms. The article discusses the use of communicative methods in improving students' skills in working with terms related to their technical specialty during the learning process, the practical aspect of working with texts related to the student's technical specialty, as well as the logical chain, structural map, and conclusion of working with special industry texts. The use of interpretation of technical terms given in the text allows students to improve and optimize the benefits of learning a foreign language in harmony with professional science.*

Keywords: *explanatory dictionary platform; specialized subjects; foreign language learning; specialized texts; conditions; methods and technologies.*

Globallashuv jarayonida fan va texnikaning jadal rivojlanishi texnik terminologiyaning xalqaro integratsiyasini taqozo etmoqda. Bu jarayon xorijiy til fanlari bilan integratsiyalashuv zaruratini keltirib chiqaradi. Texnika terminologiyasini xalqaro tillar, xususan, ingliz, nemis va fransuz tillari bilan bog‘liq holda rivojlantirish zamonaviy ilmiy-amaliy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Jahon va milliy tilshunoslikda ilmiy-texnikaviy terminlarning kasbiy muloqotda qo‘llanilishini o‘rganish va kommunikativ maqsadni amalga oshiruvchi lingvistik usullarni tahlil qilishga qaratilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar izchil olib borilmoqda. Biroq aksariyat tadqiqotlar faqat bir milliy tilga xos bo‘lib, ilmiy-texnikaviy konseptlarni ifodalovchi terminlarni qardosh bo‘lmagan tillarga tarjima qilish muammolari, ularning lug‘at tarkibidagi o‘rni, tahlil mexanizmlari, analitik modeli va lingvistik xususiyatlari yetarlicha o‘rganilmagan. Shuning uchun ham texnik terminlarning konseptual xususiyatlari va ularni tarjima qilishning o‘ziga xos jihatlarini o‘rganish zarurati ortib bormoqda.

Ilmiy-texnik terminologiya – bu texnika va tabiiy fanlar sohalaridagi atamalar tizimi bo‘lib, u ilmiy bilimlarning rivojlanishi va amaliy tatbiqi bilan bevosita bog‘liq. Bugungi kunda ilm-fan va texnologiyaning barcha yo‘nalishlarda jadal rivojlanishi natijasida texnik oliy ta’lim muassasalarida terminologiyaning shakllanishi, unifikatsiyasi va standartlashtirish masalalari alohida e’tibor talab qilmoqda. Ushbu jarayon muayyan qonuniyatlarga asoslangan bo‘lib, terminlarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi tarixiy jihatdan ikki asosiy bosqich – tabiiy evolyutsion va tashkiliy-maqsadli shakllanish bosqichlaridan iborat.

Ilmiy-texnik terminologiyaning shakllanish bosqichlari

Ilmiy-texnik terminlar tizimi tabiiy til asosida shakllanadi, biroq uning rivojlanishida maxsus omillar ta’siri kuchli seziladi. Tadqiqotchilar terminologiyaning shakllanishini quyidagi ikki bosqichga ajratadilar:

1. **Tabiiy shakllanish bosqichi**: Bu bosqich muayyan kasbiy-ilmiy sohaning paydo bo‘lishi va rivojlanishi jarayoni bilan bog‘liq. Dastlab, amaliy ehtiyojlar asosida kasb egalari

tomonidan terminlar tabiiy ravishda yuzaga keladi. Ushbu bosqichda terminlar ko‘pincha xalq tili birliklari negizida shakllanadi, ya’ni mavjud so‘zlar yangi ma’noda ishlatiladi yoki metaforik tarzda yangi atamalar yaratiladi. Masalan, dastlab mexanika yoki elektrotexnika sohasidagi terminlar oddiy hayotiy so‘zlardan kelib chiqqan.

2. **Tashkiliy-maqsadli shakllanish bosqichi**: Bu bosqich ilm-fan va texnologiyaning yuqori darajada rivojlanishi natijasida yuzaga keladi. Ushbu jarayonda terminlar maxsus ilmiy jamoalar, normativ hujjatlar va standartlashtirish institutlari tomonidan ishlab chiqiladi va tartibga solinadi. Bu bosqichda terminlarning aniq ta’rifi beriladi, ularning xalqaro standartlarga mosligi ta’minlanadi va ularning amaliy ishlatilishi tizimlashtiriladi. Masalan, zamonaviy axborot texnologiyalari yoki biotexnologiya sohalarida ishlatiladigan terminlar ko‘pincha xalqaro kelishuvlar asosida shakllanadi.

Texnika terminologiyasining xorijiy til fanlari bilan integratsiyasi

1. Texnika terminlarining kelib chiqish manbalari

- Lotin va yunon manbalari
- Ingliz va nemis tillaridan kirib kelgan terminlar
- Milliy terminlarning xalqaro atamalar bilan uyg‘unlashuvi

2. Integratsiya jarayonining asosiy yo‘nalishlari

- Ilmiy-texnikaviy adabiyotlarning tarjimasi va ularni milliy tilga moslashtirish
- Tilshunoslik va texnika sohasi o‘rtasidagi hamkorlik
- Har bir tilning texnika sohasidagi roli va uning universallik darajasi

3. Texnik terminlarning xalqaro standartlashuvi

- ISO va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan tasdiqlangan terminologiyalar
- Akademik muhitda texnik atamalarni yagonalashtirish masalalari
- Fan va texnika sohasida ko‘p tilli lug‘atlarni ishlab chiqish

Ilmiy-texnik terminologiyaning rivojlanishiga bir qator ichki va tashqi omillar ta’sir ko‘rsatadi:

Fan-texnika taraqqiyoti yangi atamalarning yaratilishiga olib kelmoqda.

Xalqaro hamkorlik va standartlashtirish terminlarning yagona tizim asosida rivojlanishini ta’minlaydi.

Lingvistik va terminologik tadqiqotlar terminlarning lingvistik xususiyatlarini o‘rganish va ularni tartibga solishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy va iqtisodiy omillar terminologiyaning amaliy hayotda qo‘llanilishi va jamiyat tomonidan qabul qilinishi jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi.

Biroq terminologik nominatsiya aktida har ikkala bosqich uchun faqat inson faoliyati yo‘naltirilgan obyektlarning nomlanishi xosdir.

Maqsadga yo‘naltirilgan sohaviy termin yasalishi ikkilamchi nominativ jarayon bo‘lib, u "tushunchalarning kognitiv ta’limot yakunida bir-biriga o‘tish xususiyatiga asoslanadi va inson tomonidan o‘zlashtiriladigan voqelikning barcha yangi belgilarini aks ettirgan holda ilgari ma’lum bo‘lgan jihatlar asosida shakllanadi.”

Texnika terminologiyasi lug‘ati, chet tillar lug‘ati kabi, fanning texnik sohasining asosiy tushunchalarini ifodalovchi atamalar to‘plamini o‘z ichiga oladi. Bu asos yangi terminlarning, asosan, terminologik so‘z birikmalarining shakllanishi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi, bunda asosiy komponent bir nechta aniqlovchi komponentlarni o‘z ichiga oladi.

Shunday qilib, texnik terminologiyani xorijiy tillar bilan integratsiyalashning ikkita markaziy tahliliy tizimini ajratib ko‘rsatish mumkin:

- Chet tili darslarida texnik terminlarni bevosita umumiy terminlar bilan qo‘llash yoki ularni so‘zning umumiy elementlaridan farqlash, murakkab termin va iboralarni qo‘llash usullarini tahlil qilish;

- chet tilini o‘qitish jarayonida mutaxassislik bo‘yicha matnlardagi texnik atamalarning birikmasi yoki talqinini tushunish orqali mavjud atamalarni tahlil qilish;

O‘qitish jarayonida o‘zbek terminologiyasiga chet tillardan o‘zlashgan terminlar va bu sohadagi ilmiy-texnikaviy kashfiyotlar kirib keldi. Masalan, Elektronika: protsessor, tranzistor, monitor, sensor; Avtomobilsozlik: motor, starter, generator, differensial; Axborot texnologiyalari: server, algoritm, platforma, interfeys; Me’morchilik va qurilish: beton, armatura, fasad, lift; Meditsina va biotexnologiya: tomograf, vakuum, lazer, kateter.

O‘zbek terminologiyasiga ta’lim jarayonida turli xorijiy tillardan, ayniqsa, rus, ingliz, arab, lotin va fransuz tillaridan ko‘plab ilmiy-texnikaviy atamalar o‘zlashtirilgan. Bu jarayon, ayniqsa, texnika, tabiiy fanlar, tibbiyot va axborot texnologiyalari sohalarida yaqqol namoyon bo‘ladi.

Ta’lim jarayonida o‘zbek terminologiyasiga xorijiy tillardan o‘zlashtirilgan atamalar juda ko‘p. Ayniqsa, fan, texnika va texnologiya rivojlanishi bilan bog‘liq sohalarda bu jarayon yanada kuchaydi. Quyida turli sohalardan olingan misollarni keltiraman: Texnika va texnologiya: Komp’yuter (ing. computer), Protsessor (ing. processor), Server (ing. server), Sensor (ing. sensor), Modul (lot. modulus), Algoritm (arab. al-Khwarizmi nomidan); Fan va ta’lim: Metod (yun. methodos).

Xulosa qilib aytganda, texnikaga oid terminologiyaning xorijiy til fanlari bilan integratsiyasi – bu globallashuv va ilmiy-tadqiqot jarayonlari uchun muhim omil hisoblanadi. Tilshunoslik va texnika sohasidagi hamkorlik, shuningdek, terminlarni standartlashtirish, fan va texnologiya rivoji uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bundan tashqari, texnik sohada ishlovchi mutaxassislarning xalqaro miqyosda samarali muloqot qilishi uchun bu integratsiya muhim ahamiyat kasb etadi.ilmiy-texnik terminologiya murakkab tizim bo‘lib, uning shakllanishi va rivojlanishi tarixiy, lingvistik hamda ilmiy jarayonlarning uzviy bog‘liqligiga asoslanadi. Tabiiy shakllanish bosqichi ilm-fanning dastlabki rivojlanish bosqichlariga xos bo‘lsa, tashkiliy-maqsadli bosqich ilmiy bilimlarning kengayishi va standartlashtirish zaruriyati bilan bog‘liq. Zamonaviy ilm-fan va texnologiya sharoitida terminologiyaning unifikatsiyasi va xalqaro standartlarga moslashtirilishi uning samarali qo‘llanilishida muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bazarova U.M. The Role of Spiritual and Moral Education of Students of Technical University in the Lessons of Foreign Languages // Philadelphia, USA-2019.-614-616s.

2. Bazarova U.M. The state of the problem of moral and aesthetic education of students by means of a foreign language at the present stage // International scientific journal "Scientific Horizons" No. 1 / Moscow 2019

3. U.M.Bazarova Improvement of mechanisms of moral and aesthetic education of students in foreign language lessons of a technical university//Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities 11(11), 2021

4. Bazarova, U. (2022). Spiritual and moral education of students in the use of technology in the preparation of future professionals for innovative activities in foreign language classes. Архив научных исследований, 2(1).

5. Ashirmatova Manzura Djumanbaevna. (2022). New Pedagogical Technologies in Teaching the Russian Language. *Eurasian Research Bulletin, 14*, 169–170. Retrieved from

6. Ashirmatova Manzura Jumanbaevna. (2022). Activity and communication aspects of russianspeaking competence of a future specialist in agrarian university. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, *3*(2), 3-4.

7. Urinovna H. N. SCIENTIFIC ONOMASIOLOGICAL ANALYSIS OF THE NAMES OF NATIONAL GAMES //Нововведения Современного Научного Развития в Эпоху Глобализации: Проблемы и Решения. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 1-3.